

ANTROPONÍMIA I (DE)LOCUTIVITAT

AL DR. MOREU-REY

Renada-Laura PORTET

Per tercera vegada, provaré de tractar d'aquest tema de la locutivitat i delocutivitat en toponímia i antroponímia*. Entre les set formes escollides avui com a exemples, sis han originat un sobrenom, i una un patrònim. Pel que fa a la procedència, n'hi ha tres de la zona més septentrional (Sant Pau de Fenollet, i Ribesaltes), tres del Conflent (Vinçà) i un del Rosselló (Perpinyà). I, evidentment, la nostra localització tan particular en aquesta àrea nordcatalana, xarera entre Estat espanyol i Estat francès, limítrofa qui més fa amb Occitània, ha generat en els nostres pobles, en època relativament recent (i al costat de formes autènticament catalanes: "Esco(l)ta el repic", "Mort i viu !"), unes formes híbrides catalano-franceses: "Toujours cony !", o també del tot franceses: "Papier d'Arménie !", o d'altres vegades del tot llenguadocianes: "L'home de Narbūno", i "En tū", segons quina llengua emprava el sobrenom, quan va ser així determinat locutivament. (Entenem com a "locutiū" el nom propi que, en forma de "locució formular" aplicada a un individu únic, serà utilitzat. i percebut com a denominació directa.)

Però qualsevol aspecte discursiu no serà pas, per això, un "delocutiū". Per ex., el sobrenom: "Esco(l)ta el repic" (Ribesaltes), malgrat la forma dinàmica discursiva que agafa amb el verb (en 3° pers.): escolta, (que podria ser imperatiu, i que no és aquí sinó indicatiu present), no pot ser classificat entre els delocutiū ja que no es tracta d'un fragment discursiu sinó d'una sobrenomenció de caràcter metafòric. En efecte, es

* - una primera vegada a París, el 26 de novembre de 1992, al Centre de la Société Française d'Onomastique (Archives Nationales); títol: "Sobriquets délocutifs et composés métaphoriques dans l'anthroponymie et la toponymie nord-catalanes" (comunicació no tramesa a la redacció de la "Nouvelle Revue d'Onomastique").

- una segona vegada a Girona, al Col.loqui General de la Societat d'Onomàstica catalana (novembre 1993); títol: "Sobrenomenció delocutiva.- Alguns exemples (Catalunya del Nord); intent tipològic". (tramès a la redacció del Col.loqui en un disquet. Espero que serà publicat aviat.)

tracta aquí d'una cristallització metafòrica sobre un aspecte físic de la persona motejada. Era un home collort, collorçit (com nosaltres diem aquí), sempre en posició, doncs, d'aquell qui para l'orella de costat, amb atenció, esperant de sentir el repic o, potser més precisament, agafant l'actitud d'aquell qui està comptant els tocs del repic, tal com es fa quan aquell qui no té relloatge personal vol saber quina hora és exactament. A Ribesaltes, els enquestats guarden encara un record molt precís sobre l'origen metafòric i el per què d'aquest sobrenom antonomàstic.

Anem a contemplar, ara, el cas d'autonímia que presenten tres exemples (aquells pròpiament "delocutius"); l'un en francès: "Papier d'Arménie", un altre en llenguadocià: "L'home de Narbúno", el tercer en català: "Mort i viu!"

Tenim aquí tres autònims perquè cada vegada es tracta d'una pròpia citació, feta de si mateix, pel propi motejat. Autocitació en forma de seqüència sintàctica. Els dos primers ex. (Sant Pau de Fenollet) podrien ser classificats entre els sobrenoms ètnics, no tant perquè el determinant és un topònim "foraster" (i fins "estranger"): Arménie, i Narbúno, sinó perquè concerneixen un mateix individu que venia "forasterament" de Narbona a vendre, entre altres productes de sanitat, l'anomenat "Paper d'Arménia", i que s'atribuïa ell mateix un fet de la seua parla per a determinar la seua procedència. Empenyia pels carrers un carretó amb les seues mercaderies dient, en occità primer: "L'home de Narbúno és arribat", i després pregonant en francès la mercaderia: "Papier d'Arménie qui purifie l'air!". Al poble s'havia quedat motejat amb aquells dos fragments discursius seus, un occità i l'altre francès, ben representatius del medi bilingüe occità/francès que era, fa una seixantena d'anys, el de Sant Pau de Fenollet.

"MORT i VIU!" és, en canvi, un sobrenom delocutiu del tot català perquè aplicat a un català de Vinça. (Però si fos aplicat a un occità, hauria pogut tot igual ser una forma occitana). En coneixem l'origen. Es tracta d'un home que havia caigut daltabaix d'una penya i s'havia quedat un temps sense sentit. Com a mort. Però miraculosament, encara era viu i quan ho contava, el sintetitzava aquell miracle!, emprant invariablement en el seu relat la locució: "mort i viu!", i d'aquí se n'havia quedat motejat.

Ja veiem que, en aquests tres exemples: "l'home de Narbúno", "Papier d'Arménie" i "Mort i viu!", hi ha un efecte retrolocutiü ja que es retrocedeix la locució sobre aquells qui l'anaven emprant d'una manera recurrent. Més que "delocutius", són retrolocutius.

Igualment retrolocutiü és un altre sobrenom de Vinça: "En tû" que representa encara una particularitat nordcatalana de cara als occitano-parlants vivint entremig de nosaltres. Es tracta, evidentment, d'un occità que sempre, a les seues converses, hi feia aquella intrusió interjeccional del pronom personal "tû" dirigit així, vocativament, al seu interlocutor. O bé amb interpel·lació directa: "eh! tû!" "Tû, sas..." el que, normalment, té l'efecte de fer per manera que l'interlocutor se senti concernit ja que cridat personalment, en forma familiar. I, a les nostres terres, clar que es destaca, amb fort particularisme, el so palatal agut de la ü occitana (com la francesa), contrastant amb la nostra u velar. I ja amb això, n'hi ha prou perquè sigui recalcat i emfatitzat, enmig d'una població catalanoparlant amb to burleta.

Encara de Vinça, un altre sobrenom amb forma híbrida franco-catalana:

"TOUJOURS CONY!". Aquí, com a ètim sincrònic, tenim dos lexemes: l'adverbi francès "toujours" i el substantiu ben conegut com a insult i obscenitat: "cony", aquí en tonalitat exclamativa. I precisament, és aquesta mateixa exclamació que en fa un

veritable delocutiu perquè aboca a una cristallització del discurs. El comentari, aquí, podria ser llarg, perquè les connotacions incloses en aquest exemple són múltiples i van de l'aspecte sociolingüístic i cultural fins a l'aspecte psicològic i moral, i fins polític. A l'origen, què tenim? Primer, un denominat que coneix i practica les dues llengües: català i francès perquè veiem que en coneix perfectament el sentit. I sobre aquest punt, és un exemple de bilingüisme aplicat híbridament en una regió on el francès és l'idioma de l'escola i de les mass-media, i el català el parlar de casa i també, en gran part, del carrer.

A més, la forma locucional que sembla aquí insistir en la reiteració, ens deixaria entendre que fou perquè el varen primer motejar amb la interjecció despectiva de "cony" que ell mateix, després, s'havia bastit, a mode de presentació personal, la forma locucional irrisòria: un quelcom com "jo sabeu... el sempre cony" però posant-hi el francès, a l'adverbi, amb la imatge mental suggerida d'un pobre alumne sempre castigat a l'escola francesa, o bé suggerint l'actitud del recluta quadrant-se davant de les autoritats amb el crit de resposta a la crida, assegurant la seua presència com si digués: "sempre aquí!" però transposat a la citació locucional que l'identifica a ell: "Toujours cony!" ja que és ell, el sempre fustigat de "cony!". Es tracta, doncs, d'una autoretrocessió del renom, feta pel propi referent! I en aquest cas particular de bilingüisme híbrid, tan específic de la Catalunya del Nord, hi podem veure també una constant pròpia de la nostra condició i posició aquí, tan desvalorada, tan menyspreada pels franximans, companys nostres. (Cosa que tot nordcatalà ha après, a costes seves). Gairebé doncs, hi hauria com un ressò patriòtic que posa de relleu, que denuncia la desvaloració feta a les nostres terres als catalans i catalanoparlants. Desvaloració que hem patit, i patim encara. Des del punt de vista morfològic, jo en diria que és un mig autònim, ja que de la primera meitat de motiu que se li va aplicar primer: "cony", el sobrenomat se'n va fer una citació pròpia, complementada irrisòriament (com en una mena d'autodefensa) per l'adverbi francès que, a més, amb el sentit de temps il·limitat que hi posava ("toujours!"), no sols incrementava el sentit inicial, sinó també se li fixava definitivament. Però, paradoxalment, el fet que sigui ell mateix que s'hagi afegit irrisòriament l'adverbi incrementador, tenia per efecte d'atenuar-ne'n l'aspecte ofensiu, i així se n'alliberava, d'una manera divertida, amb un estirabec, una escapadòria.

El patrònim OFFENDIS, de Perpinyà, deu haver estat primer un sobrenom. No hi ha cap dubte. Un d'aquells tedors, encara que la forma "Déu" no hi sigui directament aparent com en "Deulofeu", "Dorandeu", sinó que s'hi insinueix indirectament amb la seua forma llatina que sembla ser, com en els antropònims: "Nobis", "Agnus", "Doremus", un mot tret del ritual litúrgic, dels psalms, pregàries i cants d'església. L'originalitat del cas, aquí, és que tot i que presenta una forma llatina correcta ("offendis" és 2a pers. Ind. pres. del verb llatí "offendere", i significaria doncs: "ofens") no té en el si de l'anècdota sobrenomadora cap aspecte habitual de formació i deu ser, més aviat, una deformació burleta, en llatí macarrònic, per imitació irònica, d'una forma llatina d'església.

Eren unes formes atribuïdes i donades a la vegada a tot tipus de "menja-sants", aquells devots sempre amb fórmules llatines a la boca, o locucions oracionals.

O bé es tracta d'un sobrenom donat primer a un xantre que, en els cants litúrgics, insistia més especialment sobre uns mots o sobre finals de mots.

O encara i més segurament pot ser la mofa d'una desviació fonètica o altra incorrecció que aquell xantre acostumava fer.

Un caràcter molt particular d'aquest darrer exemple de delocutiú és que, havent originat un nom de llinatge, demostra haver tingut unes propietats extensionals. El que no és el cas, d'una manera general, per al sobrenom delocutiú que només s'aplica a una única persona determinada, amb caràcter, doncs, intensiu, i no extensional. És el cas dels cinc sobrenoms precedents. El cas més general.

Síntesi.

Si recapitem, el nostre esquema classificador (d'avui) inclou, pel que fa al sistema de creació dels nostres delocutius :

1) primer, uns noms propis basats sobre fets concrets tals com :

- el lloc de procedència, com passa amb "l'home de Narbúno", sobrenom que s'explica únicament per una situació de migració, o "de pas".

- o la professió, ex. : "Papier d'Arménie" amb l'aspecte recurrent que hi ha en l'exercici de qualsevol ofici.

- o un accident, un esdeveniment, com amb "Mort i viu ! " : aquí es tracta d'una caracterització descriptiva amb dimensió ocasional.

2) Segon criteri de formació : els noms propis basats en formes de capteniment, un capteniment discursiu, com amb "En tū", i "Offendis" que són elements fràstics amb un matís conatiu (per al primer : "En tū") ja que és orientat, a l'origen, cap a un auditor al·locutori.

Per fi, un capteniment moral i social, com passa amb "Toujours comy ! " que inclou un judici moral o intel·lectual sobre la persona. I és un fet social. Amb un element psicològic també, ja que es tracta d'una autorecessió superposada a la primera sobrenomnació, doncs en forma discursiva i autonfíca.

Com a conclusió, direm que la delocutivitat sobrenomnadora no és, com tot sobrenom, sinó una de les activitats del llenguatge humà exercit com a solució nominativa de l'alteritat al si de la vida social. L'interès, també, d'aquesta creativitat del prolífic geni popular, és que actua com a instrument heurístic, base de tota recerca històrica i especialment de qualsevol investigació en les ciències lingüístiques. La lingüística general no pot prescindir de l'onomàstica. Però, en el nostre racó de la Catalunya del Nord, no pot sinó ser ben reveladora de la barreja de llengües, deguda tant a la nostra posició geogràfica al llindar de França i limítrofa amb Occitània, com als traumes polítics de la nostra història amb la imposició d'una llengua altra que la nostra llengua vernacle que sobreviu encara, ça com lla, miraculosament, enmig de les últimes raneres de la seua agonia.